

Räddningsinsatser för salamandrar i Olovslundsdammen 2015

Miljöförvaltningen,
oktober 2015

Salamanderräddning 2015

Utgivningsdatum: juni 2015

Utgivare: Miljöförvaltningen

Kontaktperson: Gunilla Hjorth

Omslagsfoto: Magnus Sannebro

Konsult: Martina Kiibus

Rapporten har tagits fram av Martina Kiibus på uppdrag av miljöförvaltningen i Stockholm och Bromma stadsdelsförvaltning.

Kartläggning av och räddningsinsatser för salamanderpopulationerna i Olovlundsdammen, Bromma

Martina Kiibus, 2015-08-26

Sammanfattning

Olovlundsdammen är en av Stockholms stads individtätaste vattensalamanderlokaler. Då den intilliggande plaskdammen utgör en fälla för salamandrarna under deras vårvandring till Olovlundsdammen, har Olovlundsskolan sedan 2008 kartlagt och räddat de vattensalamandrar som har påträffats i plaskdammen. Detta har skett under handledning av Martina Kiibus på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Miljöförvaltningen i Stockholms stad.

2015 hittades och räddades 90 större vattensalamandrar (52 hanar, 34 honor och 4 juveniler) samt 289 mindre vattensalamandrar (122 hanar och 167 honor). Under 2008-2015 har sammanlagt 1019 större vattensalamandrar räddats och endast åtta stycken påträffats döda, vilket visar att Olovlundsskolan gör en värdefull insats för att förstärka och utveckla salamanderpopulationerna i Olovlund. På sikt behövs det dock mer permanenta åtgärder för att förhindra att salamandrarna fastnar och dör i plaskdammen.

För nionde året i rad genomfördes i maj 2015 en inventering av Olovlundsdammen, då 91 större och 1292 mindre vattensalamandrar observerades, vilket är det högsta noterade antalet hittills.

Inledning

Under våren 2015 har Martina Kiibus på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Miljöförvaltningen i Stockholms stad handlett och analyserat Olovlundsskolans kartläggning av och räddningsinsatser för större och mindre vattensalamandrar vid Olovlundsdammen.

Bakgrund

Olovlundsdammen är en anlagd damm i en parkmiljö inom villaområdet Olovlund. Dammen är en av Stockholms stads individtätaste vattensalamanderlokaler vid den tid på året då djuren genomför sin lek. En grov uppskattning är att villaområdet i Olovlund inklusive dammen hyser cirka 8-10 000 mindre vattensalamandrar och cirka 6-700 av den större arten. Dammen är grund, relativt varm och väl solbelyst samt fri från fiskar och kräftor (som annars äter salamandrarna eller deras ägg och larver) och utgör därmed en god lekmiljö för de båda salamanderarterna. Det finns också ett starkt engagemang i omgivande villaområde för dammen och dess lekande salamandrar. Problemet är att den är isolerad från andra dammar och våtmarker och därmed sårbar för eventuella störningar. För att säkerställa salamanderpopulationerna krävs det därför åtgärder i syfte att säkerställa och förbättra livsmiljön för djuren.

2007 tog Bromma stadsdelsförvaltning fram en skötselplan för Olovlundsdammen och stadsdelsförvaltningen är också ansvarig för dammens och parkområdets skötsel. Viktiga inslag i skötselplanen är bl a reglering av dammens vattenmängd och tidpunkter för påfyllning samt slätter av vassen kring dammen. Under arbetet med skötselplanen kom det fram att den intilliggande plaskdammen utgör en fälla för vattensalamandrarna under deras vandring till Olovlundsdammen (här även kallad "naturdammen") från övervintringslokalerna i omgivningarna (Fig 1). Plaskdammen är torrlagd under salamandrarnas vandringsperiod (april-maj) och fylls inte med vatten förrän i slutet av maj. Dammens kanter är lodräta vilket innebär att de salamandrar som ramlat ner i plaskdammen inte kan ta sig upp igen.

Figur 1. Olovslundsdammen med den angränsande plaskdammen till vänster i bilden. Muren längs den västra kortändan av plaskdammen kan skönjas i bilden. Ortofoto 2014 från Stockholms stadsbyggnadskontor.

För att förhindra att salamandrarna fastnar och dör i plaskdammen under sin vandring mot Olovslundsdammen finansierades och uppfördes i april 2008, med artskyddsmedel från Länsstyrelsen och i samarbete med Bromma stadsdelsförvaltning, en låg mur vid den västra kortändan av plaskdammen (den del av plaskdammen som är längst bort från naturdammen). Tanken med muren är att den ska hindra salamandrarna från att hamna i plaskdammen och istället dirigera om dem så att de vandrar mot naturdammen. Muren tycks ha en tydlig effekt, vilket syntes bäst i samband med uppförandet 2008. Effekten av muren är dock inte hundra procentig, vilket kanske inte heller var väntat, eftersom den endast är 26 meter lång och därmed inte är heltäckande runt plaskdammen.

Under våren 2008 inleddes ett samarbete med Olovslundsskolan. Två skolklasser kartlade salamandrarnas vandring för att se hur många som fastnade i plaskdammen och om muren fick någon betydelse. Eleverna flyttade också över påträffade salamandrar från plaskdammen till naturdammen. Detta upprepades 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 och 2014.

Metodik

Under lekperioden, dvs från mars till början av juni, genomsöktes plaskdammen intill Olovslundsdammen regelbundet. Arbetet utfördes av elever och lärare i åk 4 i Olovslundsskolan, som dagligen iakttog hur många honor, hanar och juveniler av större respektive mindre vattensalamander

som fastnade i plaskdammen. För att få en tydligare bild av själva vandringen samt underlag för mer långsiktiga åtgärder vid denna, noterade eleverna också var i plaskdammen salamandrarna påträffades. Klasserna hade gjort i ordning fem större lövhögar fördelade längs dammens innerkant. Dessa lövhögar vittjades försiktigt varje dag, varefter de vattnades för att hållas fuktiga, då djuren är mycket känsliga för uttorkning. De funna salamandrarna flyttades därefter varsamt över till naturdammen, förutom de större vattensalamandrarna, som just i år fick åka på "smekmånad" till Kyrksjödammen. Där pågår ett projekt för att återetablera arten i Kyrksjölötens naturreservat. De insamlade djuren från plaskdammen har nu reproducerat sig i Kyrksjödammen, och de flesta av dem har i skrivande stund förts tillbaka till Olovslundsdammen. Deras yngel blir förhoppningsvis början till en ny population större vattensalamander i Kyrksjölöten.

Vid en informationsträff, "salamanderkväll", med närboende den 8 maj 2015 genomfördes en räkning i lamplyus av antalet salamandrar i Olovslundsdammens strandzon. Lampinventeringen kompletterades med håvning i strandkanten. Inventeringen skedde kl 21.30-22.30 under ledning av Stefan Lundberg, biolog från Naturhistoriska riksmuseet.

Resultat

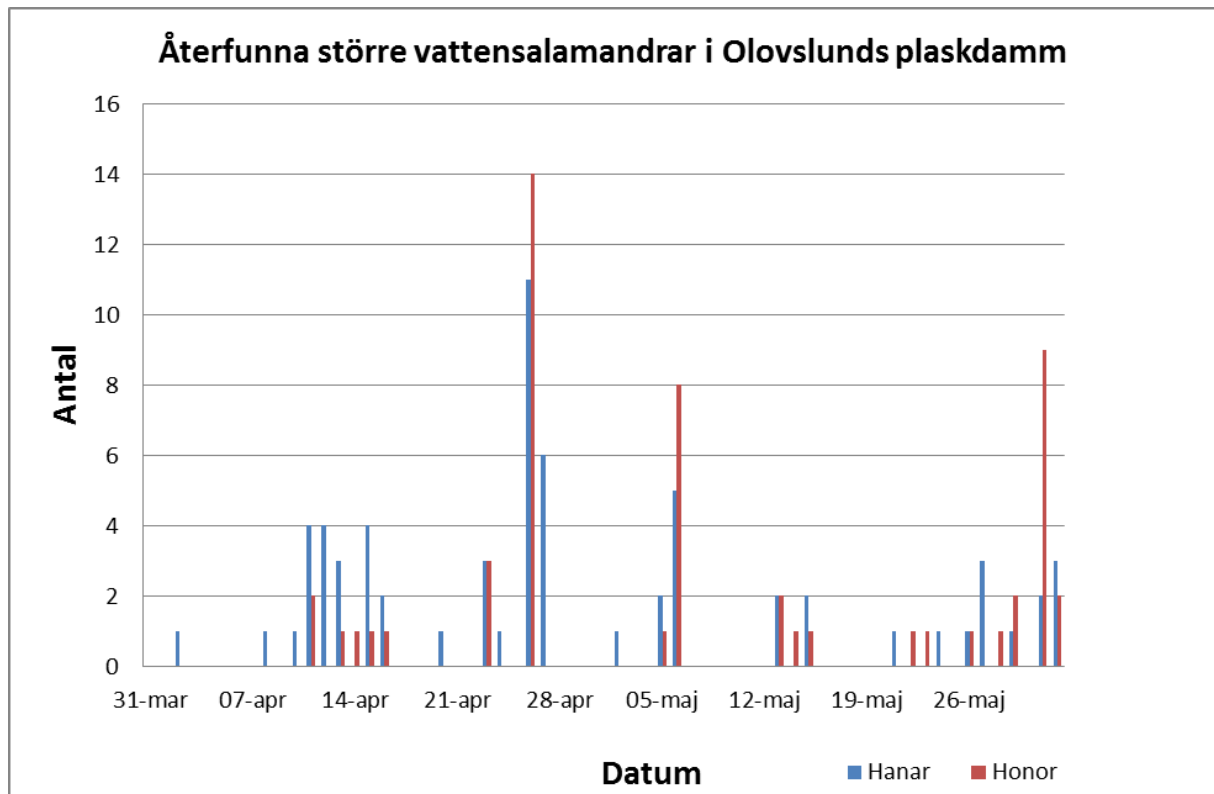
Kartläggningen av vandringen till Olovslundsdammens plaskdamm

Den 31 mars började räddningsarbetet och kartläggningen av dammen, då sju mindre vattensalamandrar hittades. Därefter bevakades plaskdammen dagligen till och med den 1 juni. Sedan släpptes badvattnet på. Under perioden 31 mars till 1 juni räddade eleverna och deras lärare 90 större vattensalamandrar, varav 52 hanar, 34 honor och 4 juveniler (Fig 2), samt 289 mindre vattensalamandrar (122 hanar och 167 honor, Fig 3) från plaskdammen. Dessutom påträffades en död större och en död mindre vattensalamander.

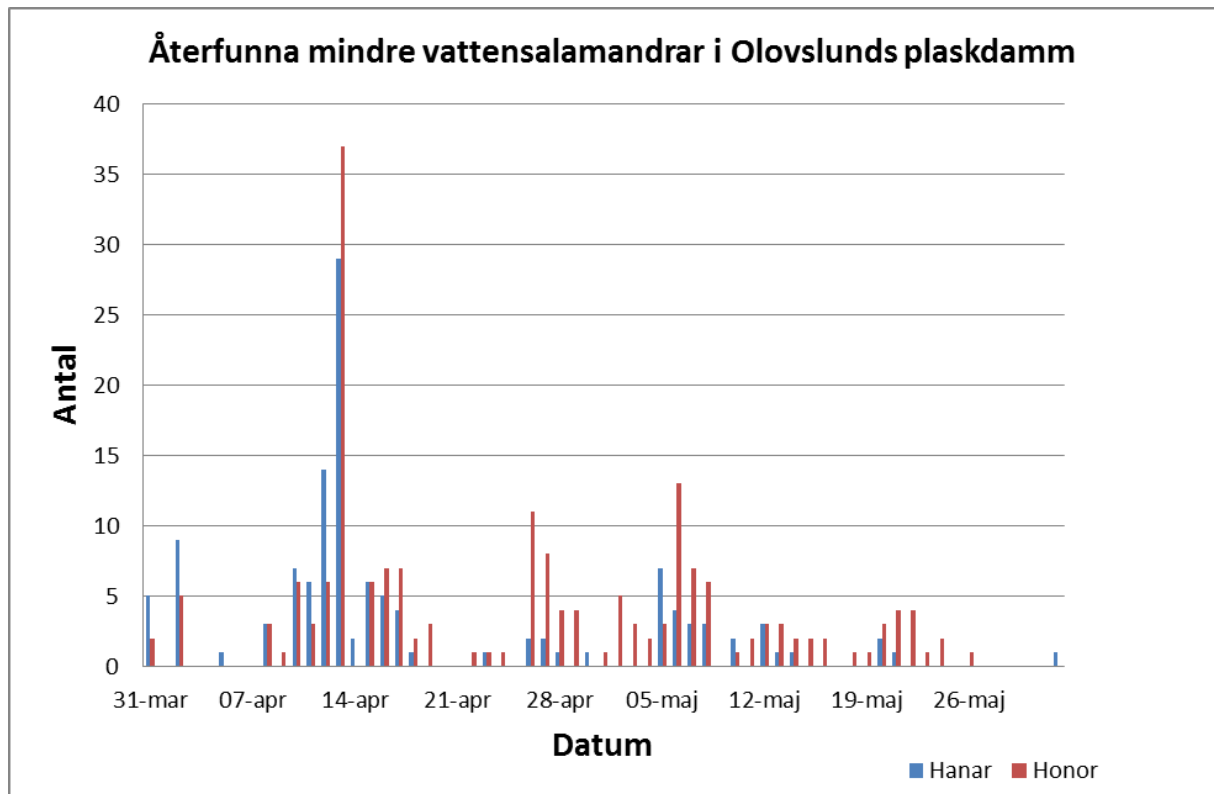
Det var en kall vår med endast ett fåtal regniga nätter. Trots att eleverna vattnade lövhögarna varje dag efter inventeringen, var högarna helt torra flera dagar. Vid ett par tillfällen hade lövhögarna spritts ut och gått igenom innan eleverna kom. Precis som tidigare år fanns det ett tydligt samband mellan antalet fynd och hur regnig och varm natten innan hade varit. Den 31 mars när vandringen kom igång hade föregåtts av ett par dagar med regn. Flest mindre vattensalamandrar hittades den 13 april (totalt 66 st), vilket sammanfaller med att det regnade den 12 april och därefter var det vått i gräset ytterligare ett par nätter (Fig 3). Under den perioden hittades även många större vattensalamandrar (Fig 2). Flest större vattensalamandrar hittades den 26 april (totalt 25 st), som var en regnig natt, då även många mindre vattensalamandrar återfanns (Fig 2, 3). Den 5-6 maj kom nästa regnperiod, vilket tydligt återspeglas i antal funna vattensalamandrar (Fig 2, 3). Den sista toppen av större vattensalamandrar kom den 31 maj-1 juni, återigen en period av regn och fukt på marken. Därefter släpptes badvattnet på så de salamandrar som eventuellt hamnade i plaskdammen kunde förhoppningsvis ta sig vidare till naturdammen på egen hand. Liksom föregående år kom de mindre vattensalamandrarna igång tidigare med sin vandring än de större djuren.

Flest salamandrar brukar återfinnas i den ände av plaskdammen som är närmast naturdammen, vilket inte är så förvånande eftersom det är dit djuren strävar i sin vårvandring. I år var de dock mer jämnt fördelade även om det fanns en viss övervikt av framför allt de mindre vattensalamandrarna närmast naturdammen. Liksom 2013 och 2014 kan torkan ha bidragit till att salamandrarna försökte gömma sig i närmaste lövhög när de hade ramlat ner i plaskdammen, istället för att fortsätta vandra mot naturdammen.

En större och en mindre vattensalamander påträffades döda i plaskdammen. Båda två hittades mitt i dammen och den stora var rejält skadad. Eventuellt hade den blivit överkörd av en cykel. Den mindre var helt intorkad, så det gick inte att se om den hade blivit skadad.

Figur 2 Antal påträffade större vattensalamandrar i plaskdammen invid Olovslundsdammen. De blå staplarna visar antal påträffade hanar och de röda visar antal återfunna honor. Dammen började kartläggas den 31 mars då isen hade smält och kontrollerades därefter dagligen fram till den 1 juni. Flest djur hittades den 26 april, vilket sammanfaller med en period av regn och fukt i marken.

Figur 3 Antal påträffade mindre vattensalamandrar i plaskdammen invid Olovslundsdammen. De blå staplarna visar antal påträffade hanar och de röda visar antal återfunna honor. Dammen började kartläggas den 31 mars då isen hade smält och kontrollerades därefter dagligen fram till den 1 juni. Flest djur hittades den 13 april, vilket sammanfaller med en period av regn och fukt i marken.

Under motsvarande salamanderkartläggning 2014 hittades och räddades 72 större vattensalamandrar i plaskdammen, varav 36 hanar, 32 honor och 4 juveniler samt 356 mindre vattensalamandrar, varav 166 hanar, 189 honor och en juvenil (Fig 4).

2013 hittades och räddades 137 större vattensalamandrar i plaskdammen, varav 68 hanar och 69 honor samt 409 mindre vattensalamandrar, varav 205 hanar och 204 honor.

2012 hittades och räddades 130 större vattensalamandrar (79 hanar och 51 honor) samt 419 mindre vattensalamandrar (207 hanar och 212 honor). Två döda mindre och en död större vattensalamander hittades också.

2011 hittades och räddades 123 större vattensalamandrar, varav 62 hanar och 61 honor samt 330 mindre vattensalamandrar (136 hanar och 194 honor) från plaskdammen. Fyra döda mindre och en död större vattensalamander påträffades.

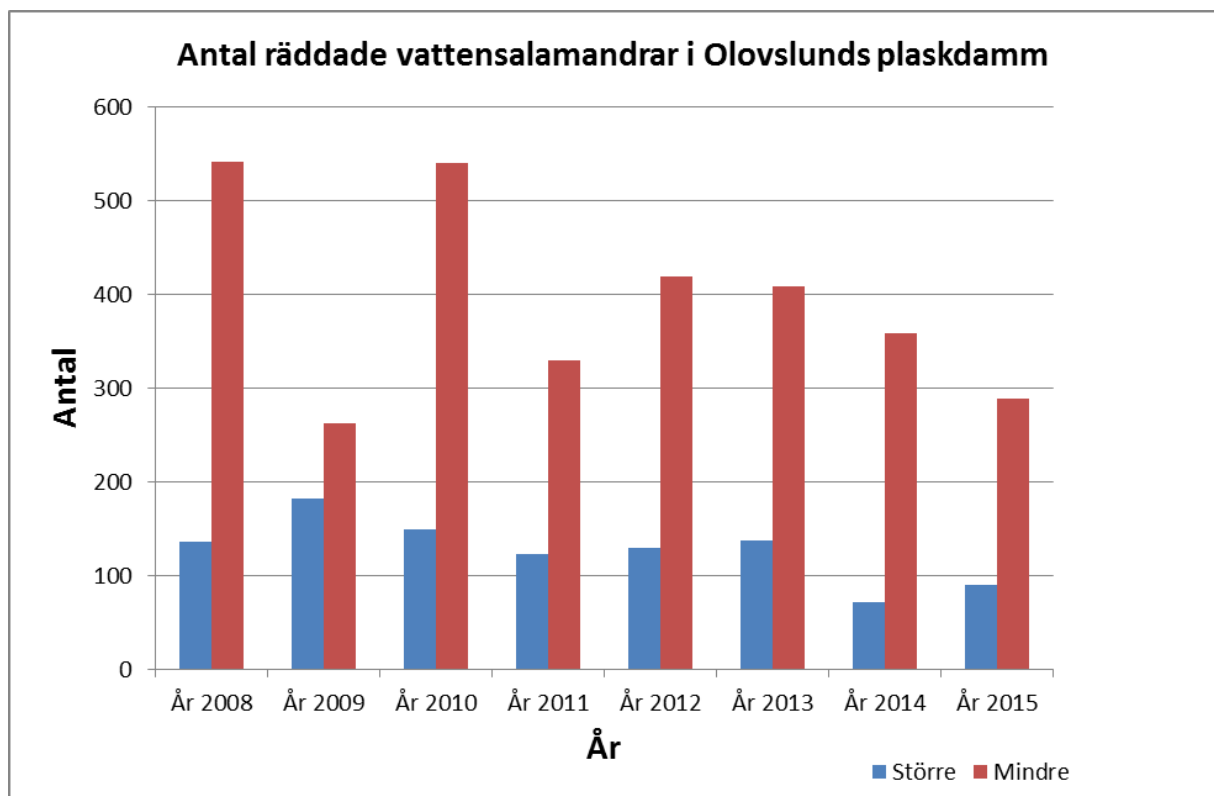
2010 hittades och räddades 149 större vattensalamandrar i plaskdammen (49 hanar och 100 honor) samt 540 mindre vattensalamandrar (224 hanar och 316 honor). Dessutom påträffades fyra döda mindre vattensalamandrar.

2009 hittades och räddades 182 större vattensalamandrar i plaskdammen och 262 mindre vattensalamandrar samt fyra döda mindre vattensalamandrar. 2008 hittades 136 större och 541 mindre vattensalamandrar (samt 40 döda mindre och 4 döda större vattensalamandrar). Det var en tydlig

nedgång i framför allt antalet mindre vattensalamandrar som fastnat i plaskdammen efter att muren uppförts den 11 april (Fig 4).

Jämfört med tidigare år påträffades och räddades färre större vattensalamandrar i år och ifjol, 2014. En förklaring kan vara den torra och kalla våren. Tidigare år har eleverna och deras lärare hittat fler djur i borten änden av plaskdammen (den ände som inte vetter mot naturdammen) mot slutet av inventeringsperioden vilket de har tolkat som att det kan ha handlat om djur som varit på väg upp mot land. Den torra våren i år kan ha gjort att denna uppvandring aldrig hann komma igång innan vattnet fylldes på i plaskdammen.

Resultaten bekräftar att plaskdammen innebär ett allvarligt hot mot populationen av framför allt större vattensalamander, något som temporärt åtgärdats med hjälp av den uppförda muren och framför allt tack vare Olovslundsskolans insatser. Under de här åren (2008-2015) har sammanlagt 1019 större och 3148 mindre vattensalamandrar räddats. Endast åtta stycken större vattensalamandrar har påträffats döda. På längre sikt behövs det dock mer permanenta åtgärder.

Figur 4 Antal påträffade och räddade vattensalamandrar i plaskdammen i Olovslund under åren 2008-2015. De blå staplarna visar antal påträffade större vattensalamandrar, de röda visar antal mindre vattensalamandrar. Uppförandet av muren år 2008 medförde en minskning av framför allt antal påträffade mindre vattensalamandrar. Sammanlagt har 1019 större vattensalamandrar och 3148 mindre vattensalamandrar räddats från plaskdammen under åren 2008-2015.

Inventeringarna i Olovslundsdammen

Vid inventeringen i samband med årets "salamanderkväll" den 8 maj observerades 91 större och 1292 mindre vattensalamandrar, vilket är det största totala antalet vuxna salamandrar som hittills noterats i dammen (Fig 5).

Vid en motsvarande inventering den 9 maj 2014 observerades 51 större och 302 mindre vattensalamandrar. Ungefär en tredjedel av de större vattensalamandrar påträffades på land, under sin vandring ner till Olovslundsdammen. Alla mindre vattensalamandrar påträffades strandnära i Olovslundsdammen.

3 maj 2013 observerades 5 större och 181 mindre vattensalamandrar. Den 4 maj 2012 hittades 91 större och 838 mindre vattensalamandrar. Den 6 maj 2011 hittades 36 större och 360 mindre vattensalamandrar. Den 7 maj 2010 hittades 3 större och 143 mindre vattensalamandrar. Den 9 maj 2009 hittades 63 större och 445 mindre vattensalamandrar. Den 8 maj 2008 hittades 8 större och 328 mindre vattensalamandrar. I maj 2007 hittades 15 större och 246 mindre vattensalamandrar (Fig 5).

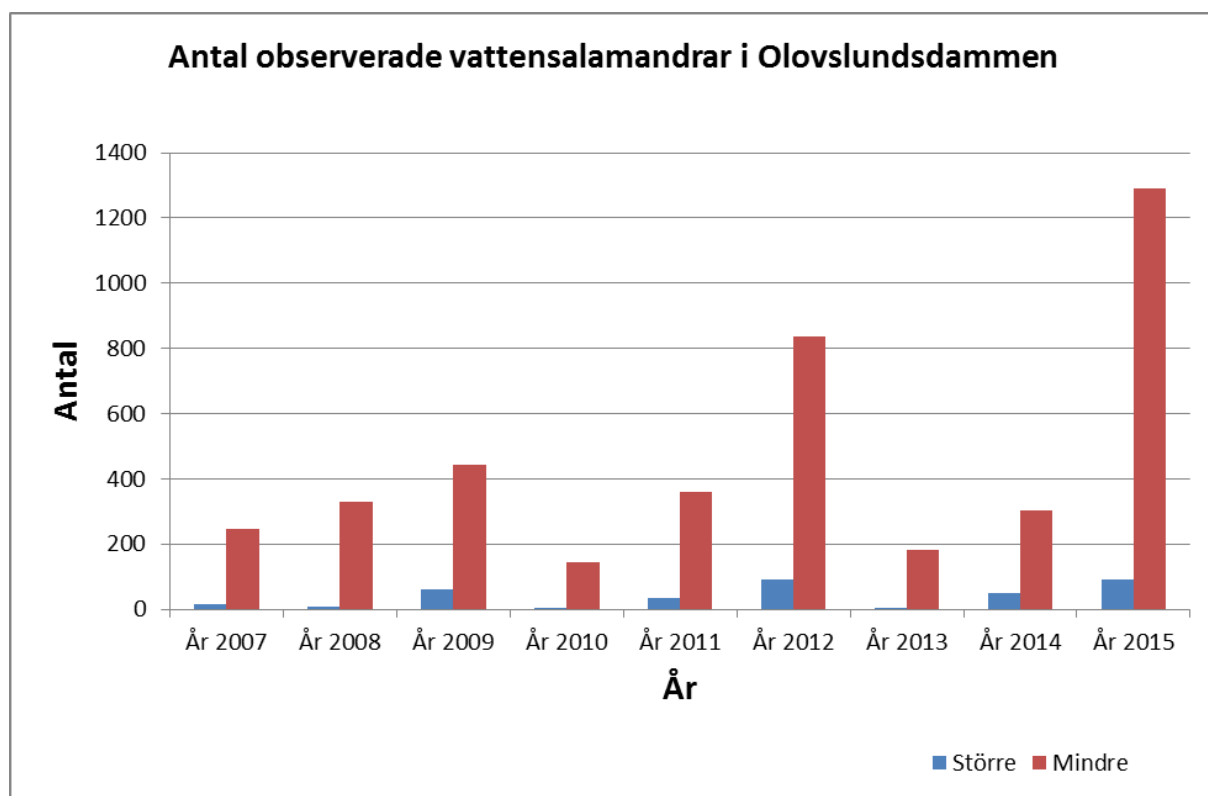
Årets inventeringsresultat är alltså det högsta hittills jämfört med tidigare år. Det var relativt klart vatten och god vattentillgång i naturdammen vilket underlättade inventeringen. Det kan också vara en spegling av att populationsstorleken i dammen faktiskt har ökat tack vare de senaste årens insatser. Antalet återfunna större vattensalamandrar i plaskdammen var dock som tidigare nämnts lägre än tidigare år.

Att så pass få salamandrar observerades 2013 berodde framför allt på den sena våren och islossningen, som innebar att många salamandrar inte hade påbörjat sin vårvandring vid tiden för inventeringen. Den sena islossningen medförde också att vattnet i naturdammen fylldes på sent, varvid en lergrumling kvarstod vid inventeringstillfället den 3 maj, något som försvårade den visuella lampinventeringen. En liknande situation inträffade år 2010, då vattnet i naturdammen också fylldes på för sent, trots skötselplanens instruktioner. Innan vattnet fylldes på år 2010 var vattentillgången i naturdammen dålig vilket kan ha medfört en tillfällig minskning av populationsstorleken i dammen. Det skulle kunna vara en förklaring till att färre djur observerades 2011 och 2010 än 2009. Det var också något färre djur som räddades från plaskdammen 2011 jämfört med tidigare år (se ovan).

2008 var vattnet tämligen grumligt, vilket försvårade inventeringen, men mycket tyder ändå på att populationen ökade fram till och med 2009 tack vare de insatser som gjorts 2008 och 2009.

2012 års inventeringsresultat var också relativt högt. Precis om i år var det relativt klart vatten, vilket underlättade inventeringen och vattentillgången i naturdammen var bättre än 2010. Men det kan också vara en spegling av en ökad populationsstorlek. Liksom i år var dock antalet återfunna större vattensalamandrar i plaskdammen lägre än 2008-2010.

Inventeringen 2015 skedde som vanligt under Bromma stadsdelsförvaltnings årliga salamanderkväll för de boende runt Olovslundsdammen. Liksom tidigare år var det stor uppslutning och cirka 80 personer deltog, varav drygt hälften var barn. Martina Kiibus informerade om Olovslundsskolans kartläggnings- och räddningsarbete och Stefan Lundberg, Naturhistoriska riksmuseet, som ansvarade för inventeringen, guidade och berättade om salamandrar och andra groddjur.

Figur 5. Antal observerade vattensalamandrar i naturdammen i Olovslund i inventeringen vid de årliga salamanderkvällarna i maj under åren 2007-2014. De blå staplarna visar antal större vattensalamandrar, de röda antal mindre vattensalamandrar.

Slutsatser och förslag till uppföljning

Då Olovslund med sin parkdamm hyser en av Stockholms stads största salamanderpopulationer är det viktigt att populationen stärks och utvecklas, både för sin egen skull, men också för att kunna bidra till att återetablera större vattensalamander i närliggande områden. Båda salamanderarterna vid Olovslund är fridlysta enligt nationell lagstiftning (Artskyddsförordning) och för den större vattensalamandern gäller även ett strikt skydd via internationell lagstiftning (EU-habitatdirektiv). Därför är det viktigt att Bromma stadsdelsförvaltning följer skötselplanen för Olovslundsdammen och ser till att vattenförsörjningen är tryggad under hela lekperioden samt förvaltar salamandrarna i parkområdet efter bästa förmåga i enlighet med skötselplanen.

Samarbetet med Olovslundsskolan är mycket lyckat och eleverna har tillsammans med sin lärare Elisabet Söderlund gjort fantastiska räddningsinsatser för salamandrarna och projektet. Genom sitt praktiska arbete har eleverna fått goda kunskaper om groddjur och värdet av biologisk mångfald i allmänhet och salamandrarna i Olovslundsdammen i synnerhet. Ansvaret ligger dock fortsatt på Bromma stadsdelsförvaltning att vidta åtgärder som minimerar risken att fridlysta djur dör på grund av parkanläggningens nuvarande utformning i området. På sikt behövs det därför mer permanenta åtgärder för att förhindra att salamandrarna fastnar och dör i plaskdammen. Eftersom de allra flesta salamandrarna av de båda arterna har hittats och räddats i den del av plaskdammen som ligger närmast naturdammen, bör en anläggning av en fast gjuten ramp eller annan form av övergång från utflödet från plaskdammen till naturdammen vara ett komplement till den mur som uppfördes 2008 i syfte att ytterligare minska risken att djuren dör i plaskdammen vid sin vårvandring. Studenter vid Stockholm Resilience centre på Stockholms universitet har under våren 2014 studerat det lokala natur- och miljöengagemanget vid Olovslundsdammen. I sin rapport betonar de också vikten av en teknisk lösning för att förhindra att plaskdammen fortsätter att utgöra en fälla för salamandrarna. Samtidigt

skriver rapportförfattarna att skolans arbete med salamandrarna är en av de viktigaste drivkrafterna bakom det starka lokala engagemang för Olovslundsdamms salamandrar som de har observerat i sina studier (Erika Kriukelyte, Ayoub Hameedi, Stefania Castelblanco & Carla Alexandra, Civic engagement in nature conservation – Olovslund pond, Bromma, 2014).